

Lausunto hallituksen esitysluonnoksesta eduskunnalle laiksi väliaikaisista toimenpiteistä välineellistetyin maahantulon torjumiseksi

Lausuntopyynnön diaarinumero: VN/5349/2024

Johdanto

Pelastakaa Lapset ry kiittää mahdollisuudesta lausua luonnokseen hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi väliaikaisista toimenpiteistä välineellistetyin maahantulon torjumiseksi. Esitämme samalla huolestamme siitä, että näin mittavalta ja huolellista valmistelua vaativalle esitysluonnokselle on annettu lausumisaikaa ainoastaan kuusi työpäivää.

Esitysluonnoksessa ehdotetaan säädettäväksi laki väliaikaisista toimenpiteistä välineellistetyin maahantulon torjumiseksi. Lain tavoitteena on säätää niistä edellytyksistä, joiden nojalla valtioneuvoston yleisistunto voi rajoittaa kansainvälistä suojelua koskevien hakemusten vastaanottamista Suomen valtakunnanrajan rajatulla osalla ja välittömässä läheisyydessä. Tarve rajoituspäätökselle todettaisiin yhteistoiminnassa tasavallan presidentin kanssa. Päätöksen voisi tehdä enintään kuukauden ajaksi kerrallaan.

Esitysluonnos on lähtökohtaisesti ristiriidassa kansainvälisten sopimusten sekä EU:n lainsäädännön kanssa, mikä todetaan myös luonnoksen sisällöissä. On suhtauduttava vakavasti siihen, että kansallisen turvallisuuden nimissä ollaan tietoisesti säätämässä lakia, joka on ristiriidassa Suomea koskevien oikeudellisesti sitovien velvoitteiden kanssa. Velvoitteiden aktiivinen rikkominen on myös uhka lapsen oikeuksien toteutumiselle.

Esitysluonnos on lapsen oikeuksien toimeenpanon kannalta ongelmallinen, eikä Pelastakaa Lapset kannata sen eteenpäin viemistä.

Suomen ei tule aktiivisesti heikentää lasten, vammaisten henkilöiden ja muiden haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten suojaa, johon he ovat oikeutettuja kansainvälisten sopimusten nojalla. Erityisen haavoittavassa asemassa oleville ihmisille sopimusjärjestelmä on elintärkeää, jotta heidän oikeutensa toteutuvat mahdollisimman täysimääräisesti erilaisissa tilanteissa, myös poikkeusolosuhteissa, kuten kriiseissä ja konflikteissa. Jos keskeisiä ihmisoikeussopimuksia, kuten Euroopan unionin perusoikeuskirjaa, Euroopan ihmisoikeussopimusta ja YK:ssa ratifioituja ihmisoikeussopimuksia, kuten YK:n lapsen oikeuksien sopimusta, ei kunnioiteta, uhkaa tämä koko sopimusjärjestelmää. Tämä on omiaan heikentämään erityisesti haavoittavassa asemassa olevien ihmisten oikeuksia ja mahdollisuuksia saada heille kuuluvaa turvaa.

On tarpeellista huomioida, että kansainvälisiä sopimuksia täsmennetään, eikä niitä voi ohittaa suoraviivaisesti vedoten siihen, että ne eivät enää vastaisi nykypäivän toimeenpanon haasteisiin. Esimerkiksi YK:n lapsen oikeuksien komitea on laatinut 26 yleiskommenttia, jotka ohjeistavat YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen ajantasaista toimeenpanoa.

Vaikutukset viranomaisten toimintaan

Viranomaisille esitetyt uudet toimivaltuudet lisääisivät vahvasti yksittäisten virkahenkilöiden valtaa ja edellyttävät **resursseja koulutuksen ja ohjeistuksen parantamiseen**. Haavoittuvuuksien ja turvapaikkaperusteiden tunnistaminen ei ole helppoa aina edes varsinaisessa menettelyssä. Nyt esitetyissä uusissa toimivaltuuksissa viranomaisille annettaisiin tehtäväksi arvioida suojelun tarvetta puutteellisilla tiedoilla ja perusteilla jo ennen varsinaista turvapaikanhakuprosessia. Tällainen asettaa yksittäisille virkahenkilöille kohtuuttoman paljon painetta ja taakkaa, vaarantaa haavoittavassa asemassa olevien ihmisten, kuten lasten ja vammaisten, pääsyn turvapaikkamenettelyyn, sekä oikeuden turvallisuuteen ja hyvinvointiin.

Esitysluonnoksen taloudellisten vaikutusten arvioinnissa ei huomioida lainkaan luonnoksen mainittua koulutuksen tarvetta viranomaisille. **Sisäiset ohjeistukset ja koulutukset tarkoituksenmukaisista toimintatavoista ja erityisesti haavoittavassa asemassa olevien henkilöiden tunnistamisesta eivät synny itsestään ja ilman asianmukaista rahoitusta niiden toteutus jää todennäköisesti puutteelliseksi**. Viranomaisten vallan ja vastuun merkittävä lisääminen esitysluonnoksen mukaisella tavalla edellyttää vahvaa resursointia, jotta lapsen oikeudet voivat tosiasiallisesti toteutua. Puutteellinen ohjeistus ja koulutus vaarantavat vakavasti jokaisen haavoittavassa asemassa olevan henkilön oikeudet.

Vaikutukset lapsen oikeuksiin

Lapsivaikutusten arviointi on ehdotuksessa sisällytetty arviointiin haavoittuvassa asemassa olevista henkilöistä. Arviointi on hyvin suppea, eikä tuo kattavasti esiin esitysluonnoksen erilaisia mahdollisia vaikutuksia lapsiin.

Pelastakaa Lapset muistuttaa, että YK:n lapsen oikeuksien komitean *Yleiskommentissa nro 14 (2013) lapsen oikeudesta saada etunsa otetuksi ensisijaisesti huomioon (3 artikla, 1 kohta)* todetaan kohdassa 15, että sopimusvaltioiden tulee varmistaa, että lapsen etu tulee ottaa huomioon kansallisen lainsäädännön ja muiden oikeuslähteiden tarkastelussa ja tarvittaessa niiden muuttamisessa. Kansallisessa lainsäädännössä ja sen toimeenpanossa on varmistettava lapsen edun riittävä arviointi ja huomioiminen.

Esitysluonnoksen mukaisesti kansainvälistä suojelua koskeva hakemus voitaisiin rajoitusten aikana ottaa vastaan, mikäli viranomainen arvioi, että kyseessä on lapsi, vammainen henkilö tai muu erityisen haavoittuvassa asemassa oleva henkilö, tai että henkilö on todellisessa vaarassa joutua epäinhimillisen tai ihmisarvoa loukkaavan toiminnan kohteeksi. Ehdotuksesta ei käy ilmi, miten viranomaisen tulisi tehdä tämä arvio kyseisessä tilanteessa.

Esitysluonnoksessa todetaan myös, että rajoituksiin voitaisiin tehdä kansalaisuuteen perustuvia poikkeuksia. Esitysluonnoksessa ei ole arvioitu kansalaisuuden perusteella tehtäviä poikkeuksia ja niiden vaikutusta laajemmin. Pelastakaa Lapset painottaa, että kansalaisuuden perusteella tehtäviä poikkeuksia ei tulisi toteuttaa ilman suojelun tarpeen perusteellista arviointia, jotta voidaan varmistua ihmisten yhdenvertaisesta kohtelusta ja syrjinnän kiellon toteutumisesta. Suojelun tarve ei sellaisenaan perustu pelkkään kansalaisuuteen, vaan tarve tulee arvioida kokonaisvaltaisesti eri

seikkoihin perustuen, minkä toteuttaminen on haastavaa tai jopa mahdotonta ilman varsinaista turvapaikanhakuprosessia.

Kansallisen lain ja kansainvälisen oikeusmääritelmän mukaan lapsia ovat kaikki alle 18-vuotiaat henkilöt. Kuten esitysluonnoksessa todetaan, **lapsen iän arvioiminen pelkän ulkonäön perusteella on todettu olevan vaikeaa ja joskus jopa mahdotonta.** Myöskään vammaisuus ei ole aina ulospäin selkeästi näkyvää, samoin kuin monet muut haavoittuvuudet, kuten väkivallan tai ihmiskaupan uhriksi joutuminen.

YK:n lapsen oikeuksien komitean antamassa *Yleiskommentissa nro 23 (2017) lasten ihmisoikeuksiin kansainvälisen siirtolaisuuden yhteydessä liittyvistä valtioiden velvollisuuksista lähtö-, kauttakulku-, kohde- ja paluumaissa* komitea toteaa esitysluonnoksen kannalta painavan huolen siitä, että 15–17-vuotiaille lapsille annetaan yleensä huomattavasti heikompaa suojelua, ja heitä kohdellaan ilman asianmukaista iänmäärittystä kuin he olisivat aikuisia.

Yleiskommentin nro 23. kohdassa 17. muistutetaan, että lapsille tulee erityisesti taata oikeudet lapsen edun arvioinnin ja lapsen edun määrittelymenettelyjen yhteydessä. Näistä ensimmäisiä on oikeus päästä alueelle riippumatta siitä, millaisia henkilöasiakirjoja heillä on tai onko heillä henkilöasiakirjoja, ja tulla ohjatuksi sellaisten viranomaisien luokse, jotka vastaavat heidän tarpeidensa arvioinnista heidän oikeuksiensa suojelemiseksi ja varmistavat menettelytakeiden noudattamisen.

Lapsen oikeuksien toteuttamiseksi tulee noudattaa periaatetta, jossa epäselvät tilanteet tulkitaan lähtökohtaisesti hakijan eduksi. Tällöin lasta kohdellaan aina lapsena, ja epäselviä tapauksia voidaan tehokkaammin selvittää varsinaisessa turvapaikanhakuprosessissa.

Tavanomaisen turvapaikkaprosessin mukaisessa turvapaikkapuhuttelussa arvioidaan henkilön suojelutarvetta. Tällöin paikalla on vähintään osaava puhuttelija ja tulkki. **Lasten kohdalla puhuttelijalla on oltava lasten puhutteluun tarvittavaa erityisosaamista, jotta jokaisen lapsen oikeus tulla kuulluksi turvallisesti ja ikätasoisesti hänen omalla kielellään toteutuu.** Puhutteluun valmistautumisesta ja siihen käytettävissä olevasta ajasta huolimatta lapsi ei kuitenkaan aina osaa tai kykene ottamaan puhuttelussa esiin kokemaansa väkivaltaa, kidutusta tai muita sellaisia henkilökohtaisia ja usein lapselle äärimmäisen vaikeita seikkoja, joiden perusteella hän olisi oikeutettu kansainväliseen suojeluun.

Kun rajaviranomainen tai muu toimivaltainen viranomainen kohtaa tällaisen lapsen, on vaikea tehdä se olettaus, että viranomainen pystyisi esimerkiksi hallituksen esitysluonnoksen mukaisessa summaarisessa arvioinnissa ja vuorovaikutustilanteessa havaitsemaan tai saamaan tietoonsa kaikki sellaiset seikat, joiden perusteella hän voisi arvioida, onko henkilö haavoittuvassa asemassa tai vaarassa joutua epäinhimillisen tai ihmisarvoa loukkaavan toiminnan kohteeksi.

Lapsen oikeudet eivät nykyisessä esitysluonnoksessa toteudu, kun oikeus tulkkaukseen ei päde luonnoksen mukaisissa vuorovaikutustilanteissa. Lapsilla on myös oikeus saada tietoa omista oikeuksistaan, mikä ei myöskään toteudu, kun oikeusapua koskevat säädökset eivät poikkeuslain mukaan päde.

Pelastakaa Lapset

Pelastakaa Lapset pitää äärimmäisen ongelmallisena myös sitä, että tapauksista ei velvoiteta tekemään virallisia kirjauksia, koska niistä ei tehdä ulkomaalaislain mukaisia hallintopäätöksiä. Jos viranomaisten tekemistä ratkaisuksista ei tehdä hallintopäätöksiä, niiden kirjaaminen tulisi säätää joka tapauksessa siten, että menettelyjä voitaisiin jälkikäteen tarkastella. Pelkkä mahdollisuus kirjauksen tekemiseen ei missään nimessä riitä, vaan jokainen tapaus tulisi aina kirjata.

Pelastakaa Lapset esittää huolen siitä, etteivät esitysluonnoksessa ehdotetut käytännöt lopulta mahdollistaisi oikeutta hakea turvapaikkaa edes erityisen haavoittavassa asemassa oleville henkilöille, mukaan lukien joillekin lapsille. Esityksellä rikottaisiin tällöin ehdotonta palautuskieltoa, mikä myös esityksessä todetaan.

Esitysluonnoksessa todetaan, että tilanteessa, jossa lapsen hakemus otettaisiin vastaan, arvioitaisiin tapauskohtaisesti tarve vastaanottaa lapsen lisäksi myös hänen perheenjäsentensä hakemukset. Lapsen perheenjäsenen oikeutta turvapaikkahakemuksen jättämiseen ei siis ole lähtökohtaisesti turvattu. **Pelastakaa Lasten kanta on, että lapsilla ja lapsiperheillä on oltava tosiasiallinen mahdollisuus hakea turvapaikkaa, eikä tätä oikeutta saa evätä poikkeuslailla.**

Lapsen elämän, terveyden, hyvinvoinnin ja kehityksen kannalta on äärimmäisen tärkeää mahdollistaa perheyhtenäisyyden säilyminen. Myös YK:n lapsen oikeuksien sopimus tunnistaa tämän ja pyrkii kaikkiin keinoin varmistamaan lapselle mahdollisuuden kasvaa oman perheensä kanssa. Suomi on sitoutunut sopimuksen toteuttamiseen. **Lasta ei missään tilanteessa tule erottaa perheestään, ellei tämä ole erikseen perusteellisesti arvioitu ja todettu olevan lapsen edun mukainen toimenpide.**

YK:n lapsen oikeuksien komitean Yleiskommentissa 23. kohdassa 11. todetaan, että sopimuksen ratifioineen valtion tulee ottaa käyttöön ratkaisuja, jotka turvaavat lapsen edun samoin kuin heidän oikeutensa vapautteen ja perhe-elämään sellaisten lakien, politiikkojen ja käytäntöjen avulla, jotka mahdollistavat lasten pysymisen perheenjäsentensä ja/tai huoltajiensa kanssa.

Pelastakaa Lapset suosittaa, että esitysluonnoksessa otetaan huolellisesti huomioon muiden lapsenoikeusloukkauksia seuraavien järjestöjen, tutkijoiden, ammattilaisten ja lapsiasiavaltuutetun huomiot siinä havaituista puutteista. Lisäksi YK:n lapsen oikeuksien komitean Suomen valtiolle kesäkuussa 2023 antamien turvapaikanhakijalapsia koskevien suositusten tulisi ohjata esityksen huolellista lapsenoikeusperustaista viimeistelyä.

Lisätietoja:

Veli Liikanen, yhteiskuntasuhdejohtaja,
Pelastakaa Lapset ry, puh. 0504083981
veli.liikanen@pelastakaalapset.fi

Eveliina Viitanen, kehittämispäällikkö
Pelastakaa Lapset ry, puh. 050 911 9295
eveliina.viitanen@pelastakaalapset.fi